

Jiří Kejř — právní historik a přední znalec husitství, předložil široké veřejnosti dílo, které je koncepcí a šíří záběru ojedinělé. Jde o práci, kterou si rád přečte odborník i běžný čtenář. Přitom Kejř nikde neslevuje z vědeckého přístupu ke zkoumané látce. Poutavě líčí husitskou dobu v Čechách, ale neupadá do laciné podbízivosti. Kniha je svědectvím o autorově odborné erudici, a přesto nezatěžuje autor její jednotlivé pasáže přílišnými detaily a specializovaným pohledem odborníka. Kejřova práce o husitech představuje závažný příspěvek vědeckému bádání o husitství, ve kterém již sám autor dosáhl mnoha pozitivních výsledků.

Již v roce 1957 uvedl J. Kejř na stránkách Právněhistorických studií, že jen málo právních historiků se zabývalo složitou problematikou husitského revolučního hnutí a právními otázkami tohoto období. Skutečností zůstává, že od té doby se počet právních historiků, kteří věnují větší pozornost husitskému období, příliš nezvětšil. Kejř upozornil na přínos B. Riegera, J. Čelakovského, K. Hennera, R. Foustky a zejména V. Vaněčka k této otázce.<sup>1)</sup> Cenné podněty přinesl ovšem na poli bádání o husitství sám J. Kejř, který na stránkách Právněhistorických studií, Právnicka, mnohých odborných cizojazyčných časopisů i monograficky zkoumal důležité aspekty státního a právního života husitských Čech. Připomeňme tu alespoň starší objevnou *Kejřovu knihu — Právní život v husitské Kutné Hoře* (naklad. ČSAV, Praha 1958) a *výtečnou studii o M. Janu z Jesenice* (naklad. ČSAV, Praha 1965).

Nová Kejřova kniha je rozčleněna v textové části do jedenácti kapitol. Každá z nich je uvedena a jaksí předznamenána výstižným citátem z literatury jako mottem.

V první kapitole — „Svědkové minulosti“ se autor zabývá hodnocením nejdůležitějších pramenů, edic pramenů a stavem literatury k problematice husitství. Přehled prací o husitství zde dovádí až na práh marxistického dějepisectví. Zaslouženou pozornost věnuje Kurtu Konrádovi, který se krátce před II. světovou

---

<sup>1)</sup> J. K e j ř, *Poznání státu a práva v husitském revolučním hnutí — závažný úkol právní historie, Právněhistorické studie 1957, III, s. 80—81.*



válkou pokusil o objasnění husitství z marxistických pozic.<sup>2)</sup> Kejř upozorňuje na nutnost kritického přístupu badatele k dobovým svědectvím. Jen znalost mnoha písemných památek, schopnost jejich interpretace a třídění podle závažnosti, podle druhu pramene (manifest, traktát, listina, kronika atp.) a podle toho, jaký názor je v písemné památce hájen, umožňuje docílit objektivní pohled na zkoumanou událost.

*Druhá kapitola* — „*Člověk ve světě středověku*“, přináší pohled na inkviziční soudnictví v Čechách, které se zvláště v posledních letech stává předmětem zájmu i zahraničních badatelů (A. Patschovský). Nálezy protokolů inkvizičních soudů dokládají, že mezi podezřelými a stíhanými inkvizicí nebyli zdaleka jen příslušníci nižších sociálních vrstev. Podle pramenných zpráv zasahovala inkvizice nejčastěji v oblasti jižních Čech, v Hradci Králové, na Žatecku a v Praze, tedy v místech, kde o několik desítek let později dochází ke koncentraci husitství. Vedle sankcí uplatňovaných proti „kacířům“ disponovala římskokatolická církev celou řadou prostředků (klatba, interdikt) namířených proti každému, kdo se snad provinil proti čistotě víry.

*Ve třetí kapitole* — „*Morfologie společnosti*“, navazující úzce na kapitolu předcházející, ukazuje Kejř složitou sociální skladbu společnosti v předhusitském a husitském období. Jde o strukturu, v rámci níž různé společenské skupiny (Kejř se dotýká i otázky národnostní) usilovaly o uspokojování svých ekonomických a politickomocenských zájmů. Autor nepomíjí ani analýzu ekonomických poměrů českého státu na konci 14. a na počátku 15. století a věnuje pozornost i mincovnictví a měnovým relacím v Čechách. Poutavě líčí proces vzrůstajícího napětí mezi městy a šlechtou, upozorňuje na rozdíl mezi městy (menší poddaná města po stránce hospodářské doslova živořila), poukazuje na nesmírné bohatství církve a na chudobu poddaného lidu. Rozpory, které existovaly v latentní formě již za panování Karla IV., se za vlády Václava IV. vyhrotily a vytvořily se příznivé podmínky pro vypuknutí revoluce. Mimořádně cenné zvláště pro právního historika jsou pasáže o věčných rentách, stejně jako místa dotýkající se vztahu univerzity a husitské ideologie.

Logicky a velmi úzce navazuje na třetí kapitolu *kapitola čtvrtá* — „*Cestami revoluce*“. Autor zde věnuje pozornost formování se různých proudů v husitství a srovnává husitské hnutí s pozdně středověkými selskými povstáními. Nepoukazuje pouze na jejich podobnost, ale hledá zejména specifika husitství. Zabývá se i založením Tábora a jeho významem pro husitské hnutí. V postupném vzdalování se Tábora — střediska revolučního lidu — původním husitským ideálům, kterým byly cizí snahy o majetkové výhody, vidí Kejř jeden z faktorů usnadňujících cestu k Lipanům. Otázka vlastnictví půdy ve spojení s vrchnostenskými právy nad lidmi, kteří na půdě žili a obdělávali ji, byla jednou z vážných příčin zhoršování vztahů mezi šlechtou a církví. Na závěr této kapitoly se autor zabývá postavením

<sup>2)</sup> K. K o n r á d, *Dějiny husitské revoluce*, vydáno z pozůstalosti K. Konráda v Praze v roce 1964.



ženy a děti ve společnosti koncem 14. století a na počátku 15. století. Zvláště klade důraz na postavení ženy a dítěte v husitské ideologii. V tomto kontextu upozorníme, že již před lety napsal Kejř velmi zajímavou stať o manželském právu husitů.<sup>3)</sup>

V další kapitole — „Rozpad duchovního monopolu“, se Kejř podrobně zabývá obsahem husitského učení a jeho kořeny ve filozofických a teologických názorech Jana Viklefa, otázkou přijímání pod obojí, vztahem státu a církve a vnitřními poměry v římskokatolické církvi. Analyzuje názorové a ideové proudy v husitství a zvláště se věnuje charakteristice a hodnocení pikartství. Badatelé zabývající se počátky monarchomachismu budou nepochybně upoutáni skutečností, že Hus prohlásil při svém výslechu v Kostnici do očí králi Zikmundovi, že není králem ani před Bohem ten, kdo je ve smrtelném hříchu. Zikmunda jako českého krále odmítala část husitské veřejnosti a v tomto odmítání můžeme spatřovat ideové zdroje českého monarchomachismu. O neuznávání Zikmunda českým králem, což se rovnalo prakticky vzpouře proti panovníku, se Kejř zmiňuje i v kapitole následující. V traktátu *De ecclesia* Hus psal, že nikdo není povinen poslouchat nadřazeného v případě, že jeho rozkaz je v rozporu se zákonem božím. Kejř analyzuje v této kapitole dva základní husitské směry — umírněný reprezentovaný mistry z pražské univerzity a především pražskými kněžími a směr radikální, jehož představiteli byli potulní kazatelé a kněží táborského bratrstva. Věnuje pozornost i dalším myšlenkovým proudům v husitství.

Mimořádně důležitou je kapitola šestá — „Idea spravedlnosti a práva“. Tato část knihy je napsána zvláště svěže a prozrazuje hlubokou právněhistorickou erudici autora. Pozornost je tu zaměřena na státní a církevní právní systém, na vztah práva a filozofického myšlení a na názory na stát a státní moc vycházející z učení Aristotela. Těžiště této kapitoly je v líčení právního života, zvláště v českých městech. Podává se zde rovněž hodnocení čtyř pražských artikulů a basilejských kompaktát v kontextu s husitským státoprávním myšlením. Mimo českého historika I. Hlaváčka<sup>4)</sup> a právního historika V. Vaněčka<sup>5)</sup> nevěnoval, s výjimkou právě J. Kejře, nikdo dosud větší pozornost husitským sněmům. Kejř se touto problematikou zabývá v předložené publikaci velmi podrobně a dokumentuje tak jejich význam v politickém životě husitských Čech. Navazuje tu na své starší studie o sněmovnictví husitské doby.<sup>6)</sup> Záslužné jsou tu zejména také partie o velkých obcích, které v husitském hnutí hrály nezastupitelnou roli. V komplexu právních památek husitské doby vyzvedává autor Žižkův vojenský řád z roku 1423.

<sup>3)</sup> J. K e j ř, *O manželském právu husitů*, *Právník* 92, 1973, s. 50—58.

<sup>4)</sup> I. H l a v á č e k, *Husitské sněmy*, *Sborník historický*, 4, 1956, s. 71—109.

<sup>5)</sup> V. V a n ě č e k, *Stát a právo v husitském revolučním hnutí*, *Právník* 91, 1952, s. 360—384.

<sup>6)</sup> Srv. např. J. K e j ř, *České sněmy husitské doby*, *Česká národní rada — sněm českého lidu*, uspořádal V. Vaněček, Praha 1970, s. 92—102.



*V sedmé kapitole — „Nová kultura“*, autor osvětluje skutečnost, často v protihusitské literatuře velmi negativně hodnocenou, že v průběhu husitských bouří zaniklo mnoho výtvarných památek. Poukazuje na to, že ani protivníci husitů nikterak nešetřili výtvarné hodnoty. Husité nepotírali přímo umění, ale církevní ideologii, kterou umění vyjadřovalo a ztělesňovalo. Husitské obrazoborectví bylo vlastně odporem proti tomu, co umění svým pojetím hlásalo; útokem proti symbolům politické moci církve. Husitské hnutí zavrhovalo nádheru a přepych kostelů jako projevy bohoslužebných forem, které byly v ostrém protikladu k prostému bojovému prostředí táboritů a neodpovídaly učení o prvotní chudobě církve. Husitské útoky proti klášterům pak byly namířeny zejména proti klášternímu bohatství a způsobu života kléru. Kejř upozorňuje rovněž na to, že v husitském prostředí vznikly cenné výtvarné památky a i v době první poloviny 15. století se zrodila díla nevídané krásy a vysoké umělecké hodnoty (bible Tábořská). Vyzvedává také Husovu reformu českého pravopisu, prosazování se českého jazyka v literatuře i v úředních písemnostech zásluhou husitů a zmiňuje se také o husitských písních, které svědčí o hudebním cítění husitů. I v poezii zanechalo husitství své výrazné stopy — Hádání Prahy s Kutnou Horou a zejména pak Píseň o vítězství u Domažlic od Vavřince z Březové.

*V osmé kapitole — „Ve vírech evropské politiky“*, zasazuje autor husitství do širšího dějinného kontextu. Zabývá se přímými i nepřímými vlivy husitství na evropské myšlenkové proudy a zkoumá zpětné vlivy evropského myšlení na formování husitské ideologie. Naznačuje tu alespoň ve stručnosti souhrn otázek, které bude třeba v budoucnu ještě řešit. Jde například o vliv husitství na soudobou diplomacii, o otázku ekonomických důsledků husitských válek a o charakter a rozsah změn v myšlení lidí, kteří vstoupili s husitskými Čechami do styku. Autor zde vyzvedá snahy husitů navázat kontakty s cizinou, například s Benátkami nebo z Polskem. Zmiňuje se zde také o vztahu husitství a valdenství, což představuje mimořádně zajímavou otázku. Husitství ve světě počátku 15. století představovalo mohutnou sílu, která zasahovala nejen do politiky, ale do veškerého tehdejšího duchovního života.

*V deváté kapitole — „Ktož sú boží bojovníci“*, se dovídáme o vojenské taktice a strategii Jana Žižky a Prokopa Holého. Přístupnou formou zde Kejř hovoří o využívání vozové hradby, dělostřelby a polních vojsk v rámci jednotlivých husitských bitev. Poukazuje i na morální vlastnosti husitských vojsk a na disciplínu, kterou přísně požadoval Žižkův vojenský řád. Tato kapitola se dotýká rovněž významu a cílů spanilých jízd. Kladem jejím je také autorova úspěšná snaha o komplexní pohled na příčiny porážky husitských vojsk v bitvě u Lipan roku 1434. Ne tak často bývá vyzvedávána v literatuře touha husitů po míru, na kterou navázal ve svém návrhu mírového projektu z let 1462—1464 český král Jiří z Poděbrad. Jedním z dokladů touhy české země po míru byly verše M. Vavřince z Březové z Písně o vítězství u Domažlic.

*Desátá kapitola nese název — „Lipany“*. Zde autor líčí podrobně průběh



chebských rozhovorů a zvláště pak basilejského sněmu, který měl ještě svou dohru v Praze. Čtenář jako by se stával přímým svědkem dialogů mezi obhájci a protivníky husitského učení. Vedle Mikuláše Biskupce, Jana Rokycany a Oldřicha ze Znojma zastupoval husity na basilejském koncilu i Angličan Peter Payne nazývaný později Engliš. Autor zde poukazuje na postupně stále oslabování zejména počáteční ideové jednoty husitských vojsk a přechází pak k *poslední kapitole* nazvané — „*Husitství nekončí u Lipan*“. Již tento název předznamenává poměrně optimistické vyznění kapitoly. Tragická porážka husitů u Lipan nebyla epilogem husitství, neboť husitství žilo ve vědomí českého národa i nadále. Rovněž v dalším historickém vývoji stálo husitství v ostré opozici proti ortodoxnímu katolicismu. Na husitské tradice navazoval český král Jiří z Poděbrad, jehož obratná diplomacie po léta zachraňovala a upevňovala pozitivní výsledky husitské revoluce. Kejř se zabývá alespoň ve zkratce vývojem pohusitských Čech. Na několika málo stránkách ukazuje význam husitské ideologie i v dalších obdobích historického vývoje českého státu. V kapitole je také upozorněno na to, že husitství inspirovalo celou řadu našich umělců. Jiří Kejř končí poslední kapitolu příznačnými slovy: „Spory o husitství byly vždy spory o vlastní přítomnost. Husitství se stane pouhou historií teprve tehdy, až přestane být permanentní současností.“

Každá kapitola Kejřovy publikace by mohla být samostatnou studií a přitom všechny kapitoly dohromady tvoří řetěz, ve kterém jeden článek navazuje na druhý. Husitská doba a husitství je látka nesmírně bohatá, obsáhlá a složitá. Autor si je toho velmi dobře vědom, a proto sám zdůrazňuje, že věnoval pozornost jen některým závažným aspektům husitského revolučního hnutí. Je třeba vyzvednout, že výklad o husitství zařazuje J. Kejř do dějin světové reformace a raných buržoazních revolucí.

Snad jen někde se mohl autor více zabývat husitskými právními normami a jejich aplikací v praxi tak, jak to se zdarem učinil ve své raně práci „Právní život v husitské Kutné Hoře“. Možná ale, že by tím pak došlo k jisté disproporci tak skvěle vyvážené látky a bylo by tu snad i nebezpečí případné suchosti výkladu. Sám autor ovšem upozorňuje na to, že například trestní právo doby husitské bylo dosud ponecháno stranou odborného zájmu. Vážnější polemiku by mohl vzbudit jen Kejřův názor, že husitství bylo záležitostí Čech, zatímco Morava příliš husitstvím ovlivněna nebyla.

Kejř připojuje k Husitům ještě chronologický přehled hlavních událostí. Těžiště jeho pozornosti spočívá pochopitelně v samotném husitském období. Zasluhou je také výklad některých pojmů (dekret Gratiánův, inkvizice, klatba atp.), který společně s chronologickým přehledem umožní přečíst si Kejřovu práci s opravdovým požitkem i nezasvěcenému čtenáři. Pro orientaci jsou do knihy zařazeny i krátké životopisy důležitých osobností husitského období. K jednotlivým kapitolám jsou pak uvedeny základní edice pramenů a literatura. Publikace je velmi pěkně vypravena a obsahuje četná černobílá a barevná vyobrazení,



dokumentující sílu husitské ideologie a symboliku tak charakteristickou pro středověké a raně novověké umění. V Malostranském graduálu je znázorněn v polopostavách Viklefa, Husa a Luthera vývoj reformace. Viklef vykřesává jiskru, Hus zažehuje svíci a Luther třímá planoucí pochodně.

Jiří Kejř napsal své Husity erudovaně a poutavým a živým slohem. S takovou lehkostí podaná tak těžká materie dává poznat čtenáři — odborníku, že je výsledkem mnohaletého autorova studia celé řady pramenů a literatury. Málokdo si může uvědomit při napínavém čtení Kejřových Husitů, že je za nimi skryta vynikající heuristika a krásné, ale leckdy velmi namáhavé a náročné „dobrodružství poznání“.

Karolina Adamová